

به نام آفریدگار توانا و یکتا

نقش وحدت در بیداری اسلامی

چکیده

امت بزرگ اسلامی در طول قرنهای متمادی بعد از قرون اولیه اسلام، نتوانست خود را به هدف و غایتی که اسلام برای او پیش‌بینی کرده و در نظر گرفته بود، برساند. این چیزی بود که دوری از اسلام، پراکندگی و غفلت مسلمانان برای آنها پیش آورده بود. و تفرقه و اختلاف شان باعث دوام سلطه دشمنان بر آنان شده است.

اما امروز اوضاع در دنیای اسلام تفاوت کرده است؛ بیداری اسلامی در سرتاسر دنیای اسلام محسوس است؛ حرکت و نهضت عظیمی در مراحل مختلف در همه دنیای اسلام مشاهده می‌شود؛ میل برگشت به اصول و مبانی اسلامی، که مایه عزت و پیشرفت و ترقی است. با این حال، صحنه همچنان سیال و نیازمند شکل دادن و به سرانجام رساندن است.

اما آنچه مسلم است، این است که نقش وحدت در گسترش بیداری اسلامی را نمی‌توان انکار کرد. ورعایت حفظ اتحاد، ارزش بسیار عمیق و مهمی است که پیامبر (صلوات‌الله علیه) و امامان (علیهم السلام) ما را به آن دعوت کرده‌اند. و مساله وحدت یکی از مهمترین مسائل اسلامی است که بسیاری از اندیشمندان، صاحب نظران، مصلحان و بیدارگران جهان اسلام به آن توجه داشته و دارند. در طول تاریخ منادیانی بودند که با فریادهای دلسوزانه به وحدت، انسجام و اتحاد مسلمین و بیداری، عمری سپری کرده‌اند. ولی در برخی موارد فریاد آنها غریبانه به خاموشی گراییده است.

اما فرهیختگان امت اسلام برای تحقق وحدت و بیداری، راهکارهای مؤثری ارائه داده‌اند. من جمله آنان، برجسته ترین منادیان وحدت و انسجام اسلامی و بیداری اسلامی، امام خمینی (ره) و سیدجمال الدین (ره) هستند که با دقت نظر و عمل به راهکارهای شان بیداری اسلامی را به سرانجام نیک رسانیم.

و استقلال سرپا سری، اقتصادی و فکر خود مباحث کرده و در راستای ایفای نقش طبیعی خود به عنوان بهترین امت برای مردم تلاش کند. پس حرکتی را که هدف آن بازگشت به اسلام ناب و هویت فراموش شده دینی، رهایی از دست استکبار جهانی باشد بیداری اسلامی گویند.^۱

رهبر انقلاب اسلامی از بیداری اسلامی چنین تعریف میکند:

بیداری اسلامی، یعنی حالت برانگیختگی و آگاهی‌ئی در امت اسلامی که اکنون به تحولی بزرگ در میان ملت های این منطقه انجامیده و قیامها و انقلاب هائی را پدید آورده که هرگز در محاسبه‌ی شیاطین مسلط منطقه‌ئی و بین‌المللی نمی‌گنجد؛ خیزش های عظیمی که حصارهای استبداد و استکبار را ویران و قوای نگهبان آنها را مغلوب و مقهور ساخته است.^۲

پس آنچه از این بیانات بدست می آید، بیداری اسلامی نام مرحله‌ای است که در آن مسلمانان خواستار بازگشت به حاکمیت اسلامی در شئون زندگی اجتماعی خود هستند، بیداری اسلامی یعنی نفی نظامهای

---

^۱-خدادای، محمداسماعیل، معنویت گرایی در تعمیق بیداری اسلامی،

<http://basijsanayeqom.blogfa.com>

^۲- حضرت آیت الله خامنه ای، علی، منشور بیداری اسلامی، رهبر معظم انقلاب اسلامی روز شنبه مورخه ۱۳۹۰ / ۶ / ۲۶ در نخستین

اجلاس بین المللی بیداری اسلامی،

www.hajj.com

وارداتی از غرب و شرق، و نفی سلطه سیاسی، اقتصادی و حتی سلطه خبری آنان، و بازگشت به اصل قرآن است.

تفاوت «بیداری اسلامی» و «بیداری انسانی»

بعضی صاحب نظرها «بیداری اسلامی» را «بیداری انسانی» می نامند. اما در واقع «بیداری انسانی» به این معنی است که مردم کشوری به این جمع بندی رسیدند که باید خودشان را از استبداد داخلی و استعمار خارجی نجات دهند و به خود اتکایی و خود کفایی برسند.

اما چه بسا آنقدر که باید برای این کار از خودگذشتگی نکنند و فعالیتشان را در حوزه قلم و بیان محدود نمایند. از این رو وقتی پای ایثار و فداکاری جان برسند، معلوم نیست که ادامه دهند یا نه؟

اما در «بیداری اسلامی» اعتقاد و عقیده مطرح است. وجه مشترک «بیداری اسلامی» و «بیداری انسانی» در شناخت آفت و به کار گرفتن قلم و اندیشه و فداکاری برای نجات است. و توسعه «بیداری اسلامی» وسیعتر از «بیداری انسانی» است و جمعیتی فراتر از مرزهای جغرافیایی یک کشور را شامل میشود. «بیداری اسلامی» یک و نیم میلیارد مسلمان در سراسر دنیا را شامل میشود.

مثل اینکه امام خمینی (ره) نسبت به مساله فلسطین با اینکه یک کشور عربی بود، احساس وظیفه می کرد و چون نجات مسلمانان مردم این کشور را یک وظیفه دینی می دانست.

بر همین اساس است که مقام معظم رهبری به عنوان ولی امر مسلمین جهان، قیامها و انقلابهای منطقه را «بیداری اسلامی» نامیده‌اند و دامنه آن را فراتر از «بیداری انسانی» دانستند.

پیشینه

بیداری اسلامی پدیده امروزی نیست، بلکه موضوعی است مربوط به دهه های اخیر؛ البته تحولات جهان عرب در این روزها جهان را شگفت زده نموده است.

بیش از ۱۴ قرن قبل با ظهور اسلام، تحولی عظیم در تاریخ بشریت اتفاق و در شرایطی که تمدن های یونان و امپراطوری روم و ایران ابرقدرت های زمان بودند، اسلام ظهور کرد و آن قدرت ها را شکست و به سرعت از آن دوران به نام ((عصر تاریکی)) در غرب یاد می کنند زیرا در برابر اسلام، آنان چیزی برای ارائه کردن به جهان بشریت نداشتند.

جنگ های صلیبی در حقیقت، پاتکی بود که غرب به جهان اسلام وارد آورد و اگر چه در طول دو قرن نتوانست آنچه را که می خواست از نظر نظامی به دست بیاورد ولی نتوانست خود را با فرهنگ و ادبیات و پیشرفت های فکری جهان اسلام به تدریج آشنا کند و این خود زمینه ای برای بیداری غرب شد. ((دوره رنسانس)) برای غرب، در حقیقت، پشت سر گذاشتن عصر تاریکی آغاز دوره ای بود که به آن ((عصر روشنائی)) می گویند و بدین ترتیب تحت تاثیر جهان اسلام، غربی ها به تدریج توانستند پیشرفت های شگفتی را به وجود آورند.

قرون ۱۷ تا ۱۹ دوران شکوفائی جهان غرب بود و در این دوران است که متاسفانه جهان اسلام، تحت تاثیر چند عامل به خواب فرو رفت. در دوران قرن بیستم، آغاز تهاجم دهشتناک نظامی و فکری از ناحیه غرب بر جهان اسلام بود، به طوری که مسلمانان از خود بیگانه شده، نگاه به دست غرب کرده و امیدوار بودند که شاید با الگو گرفتن از غرب بتوانند عقب ماندگی خود را جبران کنند و البته در این دوران کسانی هم واقع بینانه متوجه شدند که علت عقب ماندگی و به خواب رفتن جهان اسلام، بدان خاطر است که از اسلام دور شده و از اندیشه های اسلامی فاصله گرفته اند.

در سال ۱۹۷۹ با انقلاب اسلامی ایران که به قول امام، انفجار نور بود، واقع شد. انقلابی که با دست خالی توانست و با تکیه بر شعار الله اکبر و بازگشت به ارزشهای اسلامی در مقابل همه قدرت های بزرگ و ابر قدرت

ها ایستاد و توانست نه تنها نقطه عطفی در تاریخ تحولات ایران بلکه نقطه عطفی در جهان اسلام و در کل تاریخ بشری گردد. با این حرکت، آن خفته بیدار شد و به سرعت جهان اسلام گسستش پیدا کرد. و به یقین بیداری اسلامی در جهان اسلام مدیون افرادی چون سید جمال الدین اسد آبادی، محمد عبده، کواکبی، شیخ شلتوت، دکتر محمد اقبال لاهوری، ابوالاعلی مودودی، حسن البنا، سید قطب، میرزای شیرازی، میرزای نایینی، شهید مطهری، علامه طباطبایی، سید محسن امین عاملی، سید عبدالحسین شرف الدین، سید حسن نصرالله و در رأس همه آنها امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری حضرت آیه الله العظمی خامنه ای می باشد که آن را رهبری کرده اند^۳

چه عواملی موجب پدید آمدن این بیداری در جهان گردید؟

موضوع قرآن سوزی، و اهانت به پیامبر گرامی اسلام که در غرب و برخی کشورهای اروپائی مشاهده می شود، با موضوع بیداری اسلامی مرتبط می باشد. زیرا بیداری اسلامی ملل غیر مسلمان را نیز تحت تأثیر قرار داد، بگونه ای که توجه به قرآن و پی بردن به آموزه های آن خطر جدی ای بود که سلطه گران را نگران کرده بود، چون درک مفاهیم والا و رهائی بخش اسلام، این ملت ها را با دنیای جدیدی از ارزشها آشنا می کرد، و می توانست آنان را از غفلتی که دچار آن می باشند نجات دهد، بهمین دلیل برای ایجاد تنش بین پیروان ادیان به چنین اموری متوسل شدند، و در واقع منع حجاب، و جلوگیری از ساخت مناره برای مساجد در برخی از کشورهای اروپائی و بالاخره پیشنهاد قانون منع تدریس قرآن در آمریکا از جمله اموری است که به موج بیداری در این کشورها مرتبط می باشد.

قیامهایی که جرقه آن در تونس در اوایل فوریه ۲۰۱۱ زده شد و با فرار بن علی دیکتاتور حاکم بر این کشور تری به خود گرفت. سقوط حسنی مبارک رئیس جمهور مصر پس از سه دهه حاکمیت نقطه عطفی ابعاد گسترده

---

^۳خدادای، محمد اسماعیل، معنویت گرایی در تعمیق بیداری اسلامی،

در این تحولات بود که دامنه قیامهای مردمی را به کشورهای عربی حوزه خلیج فارس و شمال آفریقا گسترش داد.

رهبر معظم در این باره می فرماید:

(مردم دنیا و جوامع مسلمین این را حس کردند که امروز دشمن اساسی دنیای اسلام، استکبار جهانی است قضایای فلسطین و فجایی که به پشتیبانی امریکا، هر شب و روز در فلسطین اتفاق می افتد، جلو چشم مردم است. امت اسلام چگونه می تواند چشمش را ببندد و این فجایع را نبیند؟ آنچه در عراق در جریان است، جلو چشم مردم دنیاست؛ این آزمایشگاه تاریخی و سیاسی در مقابل چشم مردم دنیا و بخصوص امت اسلامی است. امریکاییها با نام دمکراسی و آزادی به رژیم صدام حمله کردند؛ اما امروز به مردم عراق اجازه نمی دهند سرنوشت خود را در دست بگیرند؛ می گویند ما باید باشیم!

یک ملت و یک کشور اسلامی را از همه حقوق متداول و رایج پذیرفته شده جهانی محروم می کنند؛ با این عنوان که شما نمی توانید و ما باید باشیم؛ ما باید به شما دمکراسی بدهیم! گفتند ما دنبال سلاح کشتار جمعی آمده ایم!

امت اسلامی این مسائل را می بیند؛ این آزمایشگاه است. امت اسلامی چگونه می تواند چشم خود را ببندد؟

این همه امورند که بیداری اسلام را پدید آوردند.^۴

بیداری اسلامی و موانع آن در اندیشه امام خمینی (ره) و رهبر معظم

بیداری اسلامی و موانع آن در اندیشه امام خمینی (ره)^۵

---

^۴ - بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیوار مسؤولان و کارگزاران نظام به مناسبت سالروز هفدهم ربیع الاول

برخی از موانع بیداری اسلامی از دیدگاه امام خمینی(ره) عبارت است از:

۱- تحریف اسلام و وارونگی مفاهیم دینی

با دور شدن تدریجی جوامع اسلامی از مفاهیم و آموزه‌های اصلی و اصیل اسلامی و دگرگون شدن پیام اولیه عدالت‌خواهانه اسلام. امام در دیداری که با برخی مسئولین دارد به این نکته اشاره می‌کند که دشمنان راه نجات خود را در این دیده‌اند که یا اسلام در این کشورها نباشد و یا لااقل محتوا نداشته باشد. هرچند در بخش اول توفیقی نداشته‌اند، اما نسبت به بی‌محتوا کردن اسلام موفق بوده‌اند.

«... اسلام دین افراد مجاهدی است که به دنیا حق و عدالتند، دین کسانی است که آزادی و استقلال می‌خواهند، مکتب مبارزان و مردم ضد استعمار است. اما اینها اسلام را طور دیگری معرفی کرده‌اند... برای این منظور که خاصیت انقلابی و حیاتی اسلام را از آن بگیرند و نگذارند مسلمانان در کوشش و جنبش و نهضت باشند... تبلیغ کرده‌اند که اسلام دین جامعی نیست، دین زندگی نیست... اما راجع به زندگی و اداره جامعه چیزی ندارد...»

۲- حکام کشورهای اسلامی

یکی از موانع در فراروی نهضت بیداری، حاکمان و سران کشورهای اسلامی است. اینان استقرار اسلام ناب را مغایر با منافع شخصی و حکومتی خود می‌پندارند. «مشکل مسلمین حکومت‌های مسلمین است. این حکومت‌ها هستند که مسلمین را به این روز رسانده‌اند...» امام حکومت‌های منحرف اسلامی را عامل قدرتهای شیطانی دانسته که برای اغفال مردم از راه اسلام وارد می‌شوند.

۳- تفرقه

امام وحدت را یک اصل اسلامی تعریف کرده و با تمام ارادتی که به اهل بیت دارد، حاضر نیست در مجالس تفرقه‌افکنانه‌ای که به عنوان حمایت از اهل بیت تشکیل می‌شود، شرکت کند. بالاتر از آن امام در پی ایجاد جبهه متحد اسلامی بود.

---

^۵ - موانع بیداری اسلامی از دیدگاه امام خمینی(ره)،

امام برای تحقق آرمان وحدت مسلمین از امکانات موجود بهره می‌جستند و در این راستا مسأله فلسطین، روز قدس و حج ابراهیمی و... را مطرح کرده‌اند.

۴- تحجر و جمود مقدس‌نماها

امام از مقدس‌نماها به عنوان یکی از موانع شناخت و بیداری اسلامی نام می‌برد و برای گسترش اسلام ناب محمدی، شناخت این مشعل‌داران تحجر و حماقت و مبارزه با آنان را ضروری می‌دانند. این عده با تظاهر به تعبد و زهد که از ویژگی‌های این گروه است، بزرگترین ضربه را در طول تاریخ بر پیکره دین وارد آورده‌اند. نمونه بزرگ این گروه را مارقین، در زمان حکومت حضرت علی (علیه‌السلام) تشکیل می‌دادند. چهره‌هایی آراسته و متظاهر به دیانت و زهد که ضربه‌ای بزرگ بر پیکر عدل‌گستر حکومت علی وارد آوردند.

۵- روشنفکرانماها

همانگونه که تحجر و جمود از دیدگاه امام مانع بیداری است، دلبستگی به شرق و غرب و خودباختگی در برابر آنان ملتها را از نزدیک شدن به اسلام باز می‌دارد. در مواردی به روشنفکران توصیه می‌کند، معیار روشنفکری را، پیروی از داده‌های غربی ندانند. معرفی درست اسلام را وظیفه آنان دانسته و در استمرار یک حکومت عدل برای روشنفکران نقش اساسی قائلند.

۶- آخوندهای وابسته

امام در عین حمایت کامل از روحانیت اصیل و متعهد، انتقادهای بسیار تندی از روحانی‌نماهای وابسته به دربار و قدرت دارند. امام ضمن ابراز تنفر از روحانیت غیرمهدّب و متعهد، آنان را از ساواکی‌ها هم بدتر می‌دانند. اینها بهترین ابزاری هستند که خواسته یا ناخواسته مجری اهداف قرار می‌گیرند «... ما گرفتار بعضی اشخاص که دعوی اسلامی می‌کنند، بعضی‌ها که در راس روحانیت بعضی ممالک واقع هستند... ما را تکفیر می‌کنند... متأسفانه در لباس مفتی هستند... این کارها بر ضد اسلام و بر وفاق میل ابرقدرت‌هاست... اگر چنانچه وعظ‌السلطین بگذارند و اتحاد ما را به هم نزنند، ان شاءالله پیروز خواهیم شد.

آسیب‌ها و تهدیدهای بیداری اسلامی از دیدگاه رهبر معظم

از دیدگاه رهبر معظم آسیب‌ها به دو قسم قابل تقسیم می‌باشد :

الف : آنها که در درون خود ما ریشه دارد و از ضعف های ما بر می‌خیزد،

ب : آنها که دشمن بطور مستقیم آن را برنامه‌ریزی میکند.

دسته ی اول:

۱/۱: احساس و گمان اینکه با سقوط حاکم وابسته و فاسد و دیکتاتور، کار تمام شد؛

۱/۲: راحتی خیال ناشی از احساس پیروزی و به دنبال آن کم شدن انگیزه‌ها و سست شدن عزمها؛

۱/۳: تصاحب سهم ویژه در غنیمت به دست آمده؛

۱/۴: مرعوب شدن از هیمنه ظاهری مستکبران و احساس ترس از امریکا و دیگر قدرتهای مداخله‌گر؛

۱/۵ : اعتماد به دشمن و در دام لبخندها و وعده‌ها و حمایتهای آنها افتادن؛

۱/۶ : مغرور شدن و دشمن را غافل دانستن ؛

۱/۷ : ایجاد اختلاف و به جان هم انداختن انقلابیون و رخنه در پشت جبهه‌ی مبارزه.

دسته ی دوم :

۲/۱ : بر روی کار آوردن عناصری که خود را متعهد به امریکا و غرب میدانند؛

۲/۲ : معرفی بدیل‌های انحرافی گوناگون در پیش پای نهضت و مردم در صورت یاس از روی کار آوردن؛

۲/۳ : پیشنهاد مدل های حکومتی و قانون اساسی‌هایی ب که کشورهای اسلامی را بار دیگر در دام وابستگی

فرهنگی و سیاسی و اقتصادی به غرب بیفکند؛

۲/۴: نفوذ میان انقلابیون و تقویت مالی و رسانه‌ئی یک جریانِ نامطمئن و به حاشیه راندن جریان های اصیل در انقلاب؛

۲/۵: بازگرداندن سلطه‌ی غرب و تثبیت مدل های نوسازی شده‌ی غربی و بیگانه از اصول انقلاب و در نهایت، تسلط بر اوضاع؛

۲/۶: هرج و مرج و تروریزم و جنگ داخلی میان پیروان ادیان یا قومیتها یا قبائل و احزاب و یا حتی میان ملتها و دولت های همسایه؛

۲/۷: حصر اقتصادی و تحریم و بلوکه کردن سرمایه‌های ملی؛

۲/۸: هجوم همه جانبه‌ی تبلیغاتی و رسانه‌ئی؛

۲/۹: خسته و نومید کردن مردم و مردد و پشیمان کردن مبارزان؛

۲/۱۰: ترور نخبگان صالح و مؤثر یا بدنام کردن برخی از آنان؛

۲/۱۱: خریدن کسانی از سست عنصران.^۶

راهبردها و توصیه های رهبر معظم به بیداری اسلامی

۱. توکل به خداوند و اعتماد و حسن ظن به وعده‌های مؤکد نصرت الهی در قرآن،

۲. بکارگیری خرد و عزم و شجاعت،

---

^۶ - اخبار اجلاس بیداری اسلامی ۳، رهبر انقلاب اسلامی در اجلاس بیداری اسلامی، پایگاه خبری

،تحلیلی اهل بیت علیهم السلام

۳. تحمل زحمات بزرگ

۴. توصیه‌ی مهم آن است که خود را همواره در میدان بدانید

۵. همیشه خداوند را حاضر و کمک‌کار خود بدانید

۶. پیروزیها ما را دچار غرور و غفلت نکند

۷. بازخوانی دائمی اصول انقلاب ،

۸. شعارها و اصول باید تنقیح و با مبانی و محک‌های اسلام تطبیق داده شوند. استقلال، آزادی، عدالتخواهی، تسلیم نشدن در برابر استبداد و استعمار، نفی تبعیض‌های قومی و نژادی و مذهبی، نفی صریح صهیونیسم. اینها ارکان نهضت‌های امروز کشورهای اسلامی است و همه برگرفته از اسلام و قرآن است.

۹. اصولتان را روی کاغذ بنویسید؛ اصالت‌های خود را با حساسیت بالا حفظ کنید؛ نگذارید اصول نظام آینده‌ی شما را دشمنان شما بنویسند؛ نگذارید اصول اسلامی در پای منافع زودگذر قربانی شود. انحراف در انقلاب‌ها از انحراف در شعارها و هدف‌ها، آغاز میشود.

۱۰. هرگز به امریکا و ناتو و به رژیم‌های جنایتکاری چون انگلیس و فرانسه و ایتالیا که زمانی دراز سرزمین شما را میان خود تقسیم و غارت کردن اعتماد نکنید؛ به آنها سوء ظن داشته باشید و لبخند آنها را باور نکنید؛ پشت این لبخندها و وعده‌ها، توطئه و خیانت نهفته است.

۱۱. راه‌حل خود را خود با بهره‌گیری از سرچشمه‌ی فیاض اسلام به دست آورید و نسخه‌های بیگانه را به خودشان پس دهید.

۱۲. پرهیز از اختلافات مذهبی، قومی، نژادی، قبیله‌ای و مرزی.

۱۳. تفاوتها را به رسمیت بشناسید و آن را مدیریت کنید. تفاهم میان مذاهب اسلامی کلید نجات است. آنها که آتش تفرقه‌ی مذهبی را با تکفیر این و آن دامن میزنند، اگر خودشان هم ندانند مزدور و عملی شیطانند.

۱۴. نظام‌سازی کار بزرگ و اصلی شما است. این کاری پیچیده و دشوار است. نگذارید الگوهای لائیک یا لیبرالیسم غربی، یا ناسیونالیسم افراطی، یا گرایش‌های چپ مارکسیستی خود را بر شما تحمیل کند.

۱۵. هدف نهائی را باید امت واحده‌ی اسلامی و ایجاد تمدن اسلامی جدید بر پایه‌ی دین و عقلانیت و علم و اخلاق، قرار داد.

۱۶. آزادی فلسطین از چنگال درنده‌ی صهیونیست‌ها نیز هدفی بزرگ است.

۱۷. به نسل جوان خود اعتماد کنید، روح اعتماد به نفس را در آنان زنده کنید، و از تجربه‌های مجربان و پیران، آنها را بهره‌مند سازید.

دو نکته‌ی مهم دیگر که رهبر فرمودند ،

الف : مطلوب مردم به پا خواسته ؛ « نظام مردمسالاری اسلامی » است، یعنی حاکمان با رأی مردم برگزیده میشوند و ارزشها و اصول حاکم بر جامعه، اصول مبتنی بر معرفت و شریعت اسلامی است.

ب : نکته‌ی دوم آنهم مانند امام(ره) است که اسلامگرایی نباید با تحجّر و قشری‌گری و تعصّب‌های جاهلانه و افراطی مشتبه گردد. مرز میان این دو نیز باید پر رنگ باشد.^۷

برآمد

فرمایشات رهبر انقلاب اسلامی با توجه به نیازهای امروز و دقیق هست که امید بخش بیداری اسلامی می باشد.

---

^۷ - اخبار اجلاس بیداری اسلامی ۳، رهبر انقلاب اسلامی در اجلاس بیداری اسلامی، پایگاه خبری

، تحلیلی اهل بیت علیهم السلام

ABNA.Ir

باشناخت نظرات این بزرگوارن در مورد موانع و راهبردهای بیداری اسلامی مهم ترین مسئله که نقش وحدت در بیداری اسلامی را خواهد پرداخت.

بخش دوم: وحدت اسلامی و نقش آن در بیداری اسلامی

مفهوم وحدت

وحدت در لغت به معنای افراد^۸، ضد کثرت^۹ یگانگی، یکپارچگی و یکی شدن^{۱۰} است

---

^۸- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، ق ۱۴۱۲، چاپ اول، ص ۸۵۷

^۹- سعید الخوئی، الشرتونی، اقرب الموارد، ج ۵

ص ۷۳۱

۱۱- جوهری- الصحاح - بیروت - دارالعلم للملایین - چاپ چهارم - ۱۴۰۷ ق - ج ۲ - ص ۵۴۷

۱۲- مجموعه رهنمودهای مقام معظم رهبری - حدیث ولایت - سازمان تبلیغات اسلامی - تهران - ۱۳۷۷ - ج ۴ - ص ۹۱

و در اصطلاح اینکه ملت و امت اسلام باید با هم متحد باشند این است که مردم آن باید جدای از همه ی عقاید و اختلاف نظری که در جزئیات دینی خود دارند در مشترکات دینی خود چون خدا، قرآن، قبله، معاد، رسول (صلوٰه‌الله علیه)، پاک زیستن و... یکی بوده و در برابر هر عاملی که بخواهد به یکی از این مشترکات خدشه وارد کند ایستادگی نماید.

مقام معظم رهبری در این خصوص بیانات ارزشمندی دارند:

منظور ما از وحدت، هماهنگی و یکنواختی و همصدایی است، تا برادران دیگر در مقابل هم قرار نگیرند و لوله های تفنگ دشمن به دوست منصرف نشود ما نمی گوئیم که سنیهای عالم بیایند شیعه بشوند یا شیعه های عالم دست از عقیده شان بردارند. حرف ما به عنوان پیام وحدت این است که مسلمانان بیایند با هم متحد بشوند و با یکدیگر دشمنی نکنند و محور هم، کتاب خدا و سنت نبی اکرم (صلوٰه‌الله علیه) و شریعت اسلامی باشد. این حرفی است که هر عاقل بی غرض و منصفی آن را قبول خواهد کرد.^{۱۱}

اهمیت وحدت در بیداری اسلامی

بیداری اسلامی در واقع به معنای خارج شدن از سلطه قدرت های استبدادی و استکباری است و طبیعتاً این قدرت ها همه تلاش خود را می کنند تا مانع از موفقیت موج بیداری اسلامی شوند و یکی از راهکارهای اصلی آنها نیز در این زمینه ایجاد تفرقه و چند دستگی در میان مسلمانان است. قدرت های استکباری و بویژه آمریکا و صهیونیسم بین الملل نمی خواهند مسلمانان به آزادی و استقلال واقعی برسند و در این زمینه از ابزارهای مختلف از جمله تبلیغات منفی رسانه ای علیه مسلمانان، دامن زدن به اسلام هراسی، متهم کردن مسلمانان به افراط گرایی و تروریسم و بخصوص ایجاد تفرقه میان پیروان مذاهب مختلف

استفاده می کنند

وقتی مسلمانان دچار تفرقه شوند، در واقع دشمن اصلی خود را فراموش می کنند. این جااست که عقل و اندیشه، دین، قرآن، سنت و همچنین مکتب اهل بیت (علیهمالسلام) بهما می آموزند که به جای پرداختن بی ثمر به موارد اختلاف برانگیز، توجه خود را به مسائل مهم جهان اسلام معطوف کنیم. وحدت اسلامی میتواند نشان دهنده ی قدرت و شوکت اسلام، توانایی مسلمین، عامل غلبه بر ابرقدرتها و ظالمین و موجب مطرح شدن دیدگاه های اسلامی گردد.

از نظر قرآن کریم اهمیت وحدت و پرهیز از اختلاف

قرآن کریم به مسأله وحدت اسلامی اهتمام خاصی می ورزد. از یک سو پیامدهای مثبت اتحاد را بازگو می کند و از سوی دیگر نسبت به پیامدهای شوم اختلاف هشدار می دهد.

آیه «واعتصموا بحبل الله جميعا و لا تفرقوا» (آل عمران/۱۰۳) همه مسلمانان را دعوت به اتحاد و دوری از اختلاف می کند و در زمره ی آیاتی قرار دارد که در صدر آن، مومنان را به رعایت تقوای الهی فرا می خواند. از این جا می توان این نکته را برداشت نمود که ایجاد و حفظ وحدت در جامعه اسلامی از مظاهر تقوای اجتماعی- سیاسی است، چنان که ایجاد تنش و درگیری برخلاف تقوای الهی می باشد. در ادامه همین آیه در دو مورد از اتحاد و هماهنگی به عنوان نعمت الهی یاد کرده است. طبیعی است که در مقابل، اختلاف و درگیری نعمت و عذاب الهی می باشد. قرآن کریم در آیه ای دیگر که انواع عذاب زمینی و آسمانی را بازگو می کند می فرماید: «او یلبسکم شیعاً و یذیقُ بعضکم بأس بعض» (انعام/۶۵) یا شما را به صورت گروه های مختلف به هم درآمیزد و به بعضی طعم کيفر بعضی دیگر را بچشاند. اختلاف از بدترین انواع عذاب برای جامعه انسانی است که پیامدهای شوم درونی و بیرونی را در پی دارد. پیامد درونی اش این است که هر لحظه احتمال دارد آتش جنگ و درگیری در چنین جامعه ای شعله ور شود و همه هستی آن را به آتش کشد؛ چنان که قرآن کریم می فرماید: «وگنتم علی شفا حفرة من النار فانقذکم منها» (آل عمران/۱۰۳) شما در اثر اختلاف بر لبه گودالی از آتش بودید پس خدا شما را از آن نجات بخشید. پیامد بیرونی اختلاف این است که جامعه در اثر آن قدرتش را از دست می دهد و در برابر دیگران ضعیف و

سرخورده می شود، «ولا تنازعوا فتفشلوا و تذهب ريحكم» (انفال/۴۶) با هم منازعه و درگیری نکنید آن گاه سست می شوید و قدرت تان از دست می رود. تعبیر به «تذهب ريحكم» اشاره لطیفی است به این که با نزاع و کشمکش هم قدرت جامعه از بین می رود و هم حیثیت و آبرویش.

جایگاه ارزشی وحدت از دیدگاه اهل البیت (ع)

با تعمق و بررسی منابع اسلامی که در طول قرون و اعصار توسط محدثین و رجال حدیثی فریقین در دسترس ما قرار گرفته است، اتحاد و وحدت مسلمین در آن از جایگاه رفیع و با عظمتی برخوردار است و رفتار و گفتار معصومین (علیهمالسلام) خصوصاً رسول مکرم اسلام (صلوآةالله علیه) گواه بر این ادعاست.

رسول الله (ص) محور اتحاد

رهبران دینی به خصوص رسول الله (صلوآةالله علیه) و علی (علیهماالسلام) بیشترین تلاش را در ایجاد وحدت و تشکل امت اسلامی داشتند. در زمان رسول الله (صلوآةالله علیه) حضرت با متشکل ساختن نیروهای مسلمان موفق شد یک امت واحده و متحد و همسو بسازد. که کمتر می توان برای آن نمونه یافت. در عهد رسول الله (صلوآةالله علیه) در میان گروه‌ها و قومیت‌های مختلف مانند اوس خزرج و مهاجر و انصار همواره زمینه چالش‌های فروان پدید می آمد و چه بسا عرصه‌های فتنه را پدیدار می نمود. لیکن رسول الله (صلوآةالله علیه) با تلاش مدبرانه خویش فتنه‌ها را خاموش می کرد و گرایش‌ها را با هم پیوند می داد.

رسول خدا (صلوآةالله علیه) وحدت را مایه رحمت دانسته و می فرماید: **الجماعه رحمه و الفرقة عذاب**^{۱۲}

المقتی الهندی - کنز العمال - موسسه الرساله - بیروت - حدیث ۲۰۲۴۲

و تفرقه را مایه پیروزی اهل باطل می داند.

قال ابن عباس انی سمعت رسول الله (صلوآةالله علیه) یقول: **ما اختلفت امه بعد نبیها الا ظهر اهل**

باطلها علی اهل حقها

ابن عباس گوید: از پیامبر (صلوآةالله علیه) شنیدم که فرمود: هیچ امتی بعد از پیامبر خود اختلاف

^{۱۲} - المقتی الهندی، کنز العمال، موسسه الرساله، بیروت، حدیث ۲۰۲۴۲

نمود جز آنکه اهل باطل بر اهل حق پیروز گشتند.^{۱۳}

علی (ع) و وحدت

در اینجا ذکر این نکته خالی از لطف نیست که همانگونه در منابع معتبر تاریخی آمده است، علی (علیه السلام) بعد از ارتحال پیامبر اسلام (صلوات الله علیه) و بروز وقایع بسیار مهم در آن عصر از مطالبه حق حکومت خود بر مسلمانان خوداری نکرده و در اجتماع مسلمانان سخنرانی های فراوانی از خود به یادگار گذاشته است. وی، با این اوصاف، همین که احساس نمود که زمینه برای احقاق حق خود فراهم نیست و اقدامات او جز تفرقه میان امت اسلامی حاصل دیگری ندارد، مقدمات انهدام این وحدت را برچید و فرمود:

(اگر ترس تفرقه میان مردم نبود با هیأت حاکمه غیر از این برخورد می کردم). و نیز فرمود: **فصبرت**

و علی العین قذی و فی الحلق شجی اری ترائی نهبا^{۱۴}

صبر پیشه کردم در حالی که خار در چشم من و استخوان در گلویم بود و می دیدم که چگونه حق و میراث مرا به غارت می بردند.

ولی هرگز این کار باعث نشد که او خود را از اجتماع مسلمانان جدا بداند. او در نمازهای جماعت شرکت می نمود و در مباحث جنگی و قضاوتها مورد مشورت قرار می گرفت.

در یک نگاه کلی، ایشان با وجود ناملايمات خاص در دوران بعد از رحلت رسول الله (صلوات الله علیه) هرگز وحدت جامعه مسلمین را به تباهی نکشانید و با رفتار و کردار خود بر این وحدت اصرار می داشت

امام علی (علیه السلام) در نکوهش یاران خود در یکی نشدن تحت لوای اسلام، این تفرقه و جدایی را مایه شکست آنان از گروهی می داند که در باطلشان متحد بوده و هم رأی هستند. ایشان می فرماید:

(و الله لاظن ان هؤلاء القوم سیدالون منکم باجماعهم علی باطلهم و تفرقکم عن حکم^{۱۵})

---

^{۱۳} - محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، موسسه الوفا، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۰۳ هـ، ج ۳۳، ص ۲۷۰

^{۱۴} - نهج البلاغه - خطبه ۳

^{۱۵} - نهج البلاغه - خطبه ۲۷

به خدا سوگند که با چنین اوضاع و احوالی به گمان خویش آینده را چنین می بینم که آنان ، با استفاده از نقطه های ضعف شما ، دولت را در اختیار گیرند . چرا که آنان بر محور باطل خویش جمع اند و شما از محور حقتان پراکنده اید.

امت واحده انسانی

منظور از امت

در فرهنگهای مختلف برای بیان مفهوم جامعه یا اجتماع از واژه های گوناگونی همچون ملت، مردم، گروه، ایل، طایفه، قبیله، عشیره، ناس، قوم، شعب، طبقه، نژاد، توده و جامعه استفاده شده است. اما اسلام به جای همه این اصطلاحات واژه ی «امت» را برای جامعه ی انسانی مورد نظر خود برگزیده و از این نام گذاری منظور خاصی را دنبال می کند.

امت در تعبیر و اصطلاح قرآنی، گروهی همسان در دین، آیین، زمان و مکان و دیگر مشترکات انسانی می باشد. این اصطلاح هرچند با واژه امروزی جامعه مشابهت هایی دارد ولی تفاوت های عمده ای دارد که نمی توان آن را نادیده گرفت.

جامعه در اصطلاح جامعه شناختی، گروه سازمان یافته ای از اشخاص و افراد انسانی هستند که با هم در سرزمین مشترک زندگی می کنند و با همکاری در گروه ها نیازهای اجتماعی ابتدایی و اصلی خود را تامین می نمایند و با مشارکت در فرهنگی مشترک و یکسان به عنوان یک واحد اجتماعی از دیگر جوامع متمایز می شوند.

اما **امت** گروه خاصی از پیروان یک دین هستند که به سبب همسانی در نوع خاصی از عملکرد و یا رویکرد فکری تشکل یافته اند. بر اساس این تعریف، امت می تواند مبنای نظم اجتماعی که گستره وسیعی به اندازه

تمام بشریت دارد، قرار گیرد. بر اساس تعاریف قرآنی می-توان نتیجه گرفت که مراد از امت اسلامی، گروه وسیعی از مردم است که تحت رهبری و هدایت مشترک بوده و به سوی هدفی واحد در حرکت می باشند.^{۱۶}

نظریه امت واحده:

قرآن کریم تشکیل امت واحد را یک برنامه وسیع و جهانی برای تحقق حکومت جهانی واحد می‌داند. برای تحقق این آرمان در ادیان مختلف به ظهور مصلح آخرالزمان نوید داده است که وی این امت جهانی را بنیان می‌نهد. تحقق چنین جامعه‌ای منوط به وحدت است و وحدت نتیجه ایمان و عقیده خواهد بود. اهمیت وحدت در جامعه اسلامی از آن روست که اسلام امت جهانی خود را بر مبنای وحدت انسان‌ها بنا میکند، وحدتی که از طریق انسان دوستی و احترام به حقوق انسانها و برادری و برابری میان آنها حاصل میشود و به وسیله‌ی آن مصالح مسلمین و بلکه بندگان خدا تأمین می‌گردد.

پیامبر گرامی اسلام مسلمین را «ید واحده» در مقابل دیگران دانسته است. مراد از وحدت امت اسلامی این است که مسلمانان در حکم فرد واحد است: «ذمة المسلمین واحده یسعی بها ادناهم، و هم ید علی من سواهم» مسلمین در مقابل بیگانگان ید واحدند.

وحدت از دیدگاه فقه اسلامی

- کارشناس ارشد نهج البلاغه و کارشناس پژوهش اداره کل تبلیغات اسلامی استان گیلان ^{۱۶}

فقه مترقی اسلام که ضامن سعادت دنیا و آخرت انسان‌ها است. مسلمانان رابه وحدت و همبستگی فرامی‌خواند. بسیاری از شعائر دینی که فقه اسلام عهده‌دار بیان احکام آن است، خود نماد وحدت مسلمانان به شمار می‌رود

و برپائی هدفمند آنها با عطف توجه به فلسفه تشریحشان، مسلمانان رابه وحدت می‌رساند. از جمله این احکام نمازهای جماعت، جمعه، عید فطر، عید قربان، آئین حج و توجه به کعبه است.

علاوه بر این شعائر، به برخی اصول فقهی که می‌توان اشاره کرد.

الف: اصل تقدم اهم بر مهم:

ب: اصل تقیه می‌باشد.

سخنان علماء از وحدت

حضرت آیت‌الله سیستانی: از شیعیان و اهل سنت می‌خواهم که از یکدیگر حمایت کنند. هیچ‌گونه اختلاف واقعی بین شیعه و سنی وجود ندارد. من همه را دوست دارم و خدمتگزار همه هستم. اساس و پایه دین محبت و دوستی است و تعجب می‌کنم که دشمنان چگونه می‌توانند بین مذاهب اسلامی تفاوت قایل (شوند). هیچ‌گونه اختلافی بین شیعه و سنی وجود ندارد و تنها نقاط اختلاف به مسایل فقهی بازمی‌گردد...^{۱۷}

• به فتوای علمای اهل تسنن احترام می‌گذارم؛ زیرا معتقدم همه مسلمانان به کعبه، نماز و روزه اعتقاد دارند... (از شیعیان و اهل سنت می‌خواهم که از یکدیگر حمایت کنند؛ من انتظار وحدت بیشتری را در میان شما دارم.^{۱۸}

---

^{۱۷} - پیام آیت‌الله سیستانی به اولین کنفرانس ملی علمای شیعه و سنی عراق ۱۳۸۶

^{۱۸} - بیانات آیت‌الله سیستانی در دیدار با تعدادی از علمای شیعه و سنی عراق مرداد ۸۶

آیت الله فاضل لنکرانی (ره): اهل فکر و دانشمندان و علما با تشکیل جلسات متعدد به دنبال رفع موانع وحدت باشند.

بسم الله الرحمن الرحيم

(واعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا)

بشر از آغاز خلقت تا کنون همیشه به دنبال رشد و شکوفایی و سعادت بوده است. خداوند تبارک و تعالی دو حجت محکم رسولان و عقل را در میان آنان قرار داد تا بتواند با این دو وسیله راه را تشخیص و حق را از باطل تمیز دهد و در دام راهزنان و دنیاطلبان قرار نگیرد.....

از دستورات بسیار اکید قرآن کریم اعتصام به حبل خدا و عدم تفرقه است. کسانی که به دنبال عمل نمودن به این کتاب مقدس هستند، نمی توانند از این اصل مهم غافل باشند.....^{۱۹}.

حضرت آیت الله مکارم شیرازی: تمام دستورات اجتماعی اسلام و حتی دستورات عبادی، بر محور وحدت دور می زند. می دانیم آیین اسلام، آیین وحدت است و تمام دستورات اجتماعی اسلام و حتی دستورات عبادی، بر محور وحدت دور می زند. همه، پیرو یک کتاب آسمانی هستیم و پیروان یک پیامبر، همه به سوی یک قبله نماز می خوانیم و همه در مراسم حج، مناسک را به صورت متحد انجام می دهیم. قرآن کریم اختلاف را، هم ردیف زلزله و صاعقه شمرده و توحیح را مانع هرگونه تفرقه دانسته است و ممکن است مذاهب مختلف اسلامی، در بعضی از مسایل اختلاف نظر داشته باشند، ولی در اصول مسلم اسلام، متحد و متفق هستند.

ضرورت اتحاد، آن گاه روشن تر می شود که می بینیم دشمنان اسلام، دست به دست هم داده اند، یک روز، به پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) اهانت می کنند، پیامبری که رحمت عالمیان و افتخار جهان بشریت است؛ روز دیگر، قرآن را هدف قرار داده و تیرباران می کنند، قرآنی که مایه هدایت و نسخه شف بخش همه انسان ها و درمان دردهای اجتماعی، سیاسی جامعه است.....^{۲۰}.

---

^{۱۹} - پیام حضرت آیت الله فاضل لنکرانی (ره) به کنگره وحدت در فکر و تقریب در عمل در ترکیه ۱۳۸۶

^{۲۰} - پیام آیت الله مکارم شیرازی به نشست علمی چهره های تقریب شهریور ۱۳۸۷

راهکارهای وحدت اسلامی از نظر قرآن کریم

قرآن کریم برای تحقق و حفظ وحدت اسلامی، راهکارهای زیادی ارائه می کند که مهم ترین آن ها عبارتند از:

الف) تکیه بر عناصر مشترک دینی:

راه اصولی برای رسیدن یک جامعه به وحدت درونی این است که بر مهم ترین عناصر مشترک تکیه کنند. از نظر قرآن هیچ عنصری مهم تر از عنصر دینی نیست. از این رو این کتاب آسمانی اولین راهکار وحدت را تکیه بر عناصر مشترک دینی می داند. این راهکار نه تنها در سطح امت اسلامی بلکه در سطح تمام ادیان آسمانی کاربرد دارد: «قل یا اهل الکتاب تعالوا الی کلمة سواء بیننا و بینکم أَلَّا نعبد الا الله و لا نَشْرک به شیئاً» (آل عمران/۶۴) بگو ای اهل کتاب به سوی کلمه ای که مشترک بین ما و شما است بیایید و آن این که جز خدای یگانه را نپرستیم و هیچ چیزی را شریک او قرار ندهیم.

گرچه این آیه در مورد اهل کتاب است اما پیام آن اختصاص به این مورد ندارد بلکه یک طرح کلی را در تعامل با دیگران ارائه می کند. بر اساس این طرح مسلمانان می توانند در حوزه های مختلف تشکیل وحدت بدهند. در حوزه وسیع می توانند با تمام ادیان آسمانی بر طبق باور مشترک به خدا و دین الهی در مقابل دیگران متحد شوند. در دایره محدودتر جوامع مختلف اسلامی می توانند بر اساس مشترکات فراوان دینی یا حفظ هویت مذهبی شان گردهم آیند. پیشگامان وحدت اسلامی نیز طبق همین طرح گام برمیداشتند. بحث و گفتگوی علمی در زمینه مسائل مورد اختلاف نه تنها با طرح وحدت اسلامی در تضاد نیست بلکه نقش مهمی در موفقیت آن دارد، زیرا اتحادی عمیق و پایدار است که توأم با معرفت و شناخت باشد نه کورکورانه و از روی احساسات. آن چه لازم به نظر می رسد این است که این گفتگوهای علمی توأم با منطق و احترام متقابل باشد.

ب) اصالت دادن به ارزش های اسلامی:

از مباحث مهمی که در موضوع وحدت اسلامی مطرح است، مبحث خودی و غیر خودی است. از منظر قرآن، تنها معیار خودی، رابطه مکتبی و دینی است نه رابطه ی ملی، زبانی، نژادی و حتی نه رابطه ی پدر- فرزند. به هر میزانی که این ارتباط معنوی مستحکم باشد به همان میزان هم معیار خودی پر رنگ خواهد بود. طبق این اصل کلی پیامبر اسلام (صلوٰه‌الله علیه) ابوذر غفاری و سلمان فارسی را جزء خاندان خود دانسته است. در نقطه مقابل، خداوند فرزند نوح را بیگانه شمرده و رابطه ی پدر فرزندى آنها را نادیده گرفته است: «یا نوح انه لیس من اهلک انه عمل غیر صالح» (هود/۴۶) ای نوح همانا فرزند تو از خاندان تو نیست، همانا عمل او غیر صالح است.

راهکارهای وحدت اسلامی از نظر امام خمینی (ره) و سیدجمال الدین (ره)

در این نوشتار مهم ترین راهکارهای وحدت اسلامی در گفتار، نوشتار و رفتارهای وحدت بخش دو اندیشمند مصلح جهان اسلام، امام خمینی (ره) و سیدجمال الدین (ره) مورد کاوش قرار گرفته و بازخوانی شده است.

مهم ترین راهکارهای سیدجمال الدین

اولین منادی بزرگ وحدت مسلمانان در یک قرن ونیم اخیر، سیدجمال الدین اسدآبادی معروف به افغانی می باشد. مهم ترین راهکارهای سید را بپردازیم.

آگاهی بخشی مسلمانان از طریق انتشار نشریات

یکی از دردهای جهان اسلام به نظر سید جمال، از یک طرف درد غفلت و بی خبری خودی است و از طرف دیگر هوشیاری و توطئه برنامه ریزی شده و هماهنگ استعمارگران و دشمنان اسلام؛ اما برای اینکه جوامع اسلامی دست از تفرقه و اختلاف بردارند و به همبستگی و شکوفایی ممالکشان بیندیشند، باید این مسئله به درستی به آنها تفهیم گردد. مطبوعات و انتشار نشریه به نظر سید یکی از راهکارهای مؤثر در این زمینه بوده است. وی در این زمینه می نویسد

هر امتی را باید علی الدوام از برای صیانت اخلاق و حفاظت ملکات و راهنمایی به سوی سعادت منبهی از

غفلت و صائری از هبوط و سایقی به سوی فضائل و قائدی به جانب کمالات... باشد... - هیچ چیزی دارای این [همه اوصاف نیست - مگر جراید و اخبارنامه های یومیه^{۲۱}.

سیدجمال الدین در حیدرآباد هندوستان نیز نشریه ای به نام معلم شفیق با همکاری محب حسین انتشار داد.^{۲۲} وی همچنین روزنامه دیگویی به نام جبل المتین با تشویق سیدجلال الدین کاشانی (مؤید الاسلام) تأسیس نمود در سال ۱۳۰۹ق نیز نشریه ضیاء الخافقین را به دو زبان عربی و انگلیسی در لندن دایر کرد که با همکاری میرزا [ملکم خان به طور ماهانه منتشر می شد.^{۲۳}

از قدمهای مؤثر سید در این زمینه انتشار نشریه عروء الوثقی است. سید از هند با وعده پشتیبانی عده ای از مسلمانان روشنفکر آن سامان، عازم اروپا شد و با انتشار مجله عروء الوثقی، اصول اصلاحی خویش، به ویژه اتحاد اسلامی را، دنبال کرد.^{۲۴} مهم ترین منبع مربوط به آرمان اتحاد اسلامی و دیدگاهها و پیشنهادهای و ارائه راهکارهای وی درباره اتحاد، مجله عروء الوثقی است^{۲۵}

2 ایجاد حکومت واحد اسلامی

یکی از راهکارهای آرمانی سید، ایجاد حکومت واحد اسلامی بود. وی خواهان جامعه ای بود که وحدت بر آن حاکم باشد، اختلافات نژادی، زبانی، منطقه ای و فرقه ای بر اخوت اسلامی فائق نگردد و مردم مسلمان امتی باشند آگاه و عالم به زمان و آشنا به فنون و صنعت عصر و آزاد از هرگونه قید استعمار و استبداد. نمونه ای که سید برای این نوع حکومت در نظر داشت، دولت اسلامی در صدر اسلام و حکومت واحد رسول خدا(صلوآءالله علیه) بود.

^{۲۱}-سیدجمال الدین، مقالات جمالیه، کوشش ابوالحسن جمالی، تهران: طلوع آزادی، ۱۳۵۵، ص ۷. 3.

^{۲۲} محیط طباطبایی، محمد، نقش سیدجمال الدین اسدآبادی در بیداری مشرق زمین، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ص ۶۲ - 8.

^{۲۳} . رئیس کرمی، سید علی، سیدجمال الدین اسدآبادی و همبستگی جهان اسلام، زاهدان: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در امور اهل سنت سیستان و بلوچستان، معاونت سیاسی و اجتماعی، ۱۳۸۲، ص ۱۳۱

^{۲۴} محیط طباطبایی، محمد، پیشین، ص ۹۸. 14

^{۲۵} محیط طباطبایی، پیشین، ص ۳۸. 19.

3. اتحاد بر محور قرآن

سید پس از اندکی تلاش در جهت وحدت جهان اسلام و ایجاد الگوی حکومت صدر اسلام، تشخیص داد که امکان ندارد دولت واحد و حکومت واحدی تشکیل شده و فرمانروای واحدی زمام امور مسلمانان را به دست بگیرد؛ لذا اندکی از آن ایده آرمانی تنزل کرد و بر ارتباط میان تمام اعضای جوامع اسلامی بر مبنای قرآن پای فشرد و اعلام کرد:

«من نمی گویم که: به همه کشورهای اسلامی یک نفر حکومت کند، زیرا این کار بسیار مشکل است، ولی امیدوارم که حاکم و سلطان همه ملت‌های مسلمان، تنها قرآن باشد و عامل وحدت و یگانگی آنها دین آنها. با این وحدت هر پادشاهی می تواند در کشورش برای حفظ حقوق دیگر کشورهای اسلامی کوشش کند، زیرا حیات او به حیات آن دیگری و بقایش به بقای ملت دیگر مسلمان بسته است.»^{۲۶}

4. بازگشت به اسلام راستین

به نظر سید، آنچه عیب است از مسلمانی ماست نه از اسلام. علل اساسی تفرقه مسلمانان و انحطاط آنان، دوری از اسلام راستین و قرآن کریم است. وی بر این باور بود که مسلمانان سده های نخستین، به سبب اعتقاد و عمل به اسلام اصیل، که احکام آن دقیق و اصول آن نیرومند و قواعد آن محکم و دستورهایش همه رموز زندگی فردی و اجتماعی را شامل بود، با هم وحدت داشتند و کشورهای اسلامی در راه نیرومندی و عظمت گام بر می داشتند. فاصله از اسلام و تعالیم حیاتبخش آن، باعث تفرقه آنان شد. از این روی، اگر مسلمانان خواهان مجد و عظمت گذشته اند، باید به اسلام راستین بازگردند و قرآن را کتاب زندگی بدانند.

5. همبستگی و ارتباط عالمان دینی و متفکران اسلامی

به نظر سید، یکی از راهکارهای مهم و تأثیرگذار وحدت، ارتباط و همبستگی عالمان دینی و متفکران اسلامی است. سید موفقیت طرح اتحاد جهان اسلام را در لحظه ای عملی و دست یافتنی می دید که عالمان مذاهب اسلامی، به تفاهم برسند و به احساس مشترکی دست یابند.

---

^{۲۶} سیدجمال الدین، العروة الوثقی، ص ۷۲-۷۳

6. ایجاد تشکیلات

کارهای مهم اجتماعی بدون برنامه ریزی، سیاستگذاری کلان و تشکیلات به سامان نمی رسد. سید این نکته را به خوبی دریافته بود، لذا برای پیشبرد اهداف خود اقدام به تشکیل «جمعیت سرّی عروه» می نماید.

7. ایجاد کنگره و مؤتمر اسلامی

یکی دیگر از راهکارهای سید در جهت اتحاد اسلامی، ایجاد کنگره و مؤتمر اسلامی بود. هدف وی از تلاش در جهت ایجاد مؤتمر اسلامی این بود که با گردآوری عالمان مذاهب و نمایندگان کشورهای اسلامی در آن مجمع بزرگ، آنان به تبادل نظر و همفکری بپردازند و با اعلام نتایج آن به مردم، بتوانند مشکلات مسلمانان را حل کنند، نیروهای از دست رفته دین را دوباره تقویت نمایند... و همچنین برای سیر علوم اسلام، بیداری مسلمانان، ترویج و گسترش اسلام و پاسداری از آن برنامه ریزی کنند.^{۲۷}

مرکز کنگره مکه انتخاب گردید. سید درباره علت انتخاب مکه برای برگزاری آن می گوید:

انشاب مکه بدین خاطر است که مرکز پیدایش دین اسلام و مرکز تجلی حق و یقین و بهترین مکان مقدس برای تجمع مسلمانان است. مهم تر از همه اینکه خانه خدا، کعبه نیز در مکه است و همه ساله مسلمانان در [مراسم حج از شرق و غرب در آنجا حضور می یابند].^{۲۸}

8. شناسایی عوامل تفرقه و طرد و نفی آنان

همان طور که عوامل تفرقه می تواند درونی باشد، قطعاً می تواند بیرونی نیز باشد. به تجربه ثابت شده است که عوامل بیرونی و نفوذی بیشتر از عوامل درونی در بین مسلمانان به تفرقه و اختلاف دامن زده اند. بنابراین، مهم ترین راهکار ایجاد وحدت، شناسایی عوامل تفرقه و به ویژه عوامل بیرونی و خارجی است.

از نظر سید رژیمهای استبدادی و دست نشانده، متحجران و ظاهرگرایان، غریزدگان و عالمان درباری، تعصبهای نابجا، رذائل اخلاقی و فاصله از اسلام اصیل، از عوامل تفرقه مسلمانان به حساب می آیند که شناسایی و طرد و نفی آنها، موجب اتحاد و همبستگی اسلامی را فراهم می سازد. مثلاً سید نتیجه تعصبات فرقه ای را چنین شرح

^{۲۷} سیدجمال الدین، العروة الوثقی، ص ۳۵

^{۲۸} همان، ص ۶

9. طرح ائتلاف و تقریب دولتهای مسلمان

یکی از راهکارهای اساسی و جدی سید در جهت همبستگی اسلامی که خود عملاً تلاش بسیاری برای تحقق آن به خرج داد، طرح ائتلاف و تقریب دولتهای مسلمان بود. سید می کوشید دول اسلامی را متحد و همگام سازد. با افراد مؤثر و صاحب نفوذ همچون علما و سران کشورهای اسلامی گفت و گو می کرد، همه را هشدار می داد و آنان را برای اتحاد دول اسلامی آماده می ساخت. در این زمینه به اتحاد دو دولت ایران و افغانستان [بسیار دل بسته بود و همواره برای ائتلاف و همبستگی این دو کشور می کوشید.^{۳۰}

راهکارهای وحدت از دیدگاه امام خمینی (ره)

یکی از تأثیرگذارترین رهبران وحدت طلب و پیشوایان اصلاح گرای معاصر، امام خمینی (ره) رهبر کبیر انقلاب اسلامی است. او نیز همچون سیدجمال الدین بنیانگذار حرکت اصلاحی و وحدت طلبی، از برجسته ترین منادیان همبستگی و انسجام اسلامی به شمار می رود. اندیشه های این مرد بزرگ الهی در مرحله نظر باقی نمانده، بلکه غالباً جامه عمل پوشیده است. در زمینه وحدت نیز راهکارهای اساسی و کاربردی برای تحقق این هدف بزرگ ارائه نموده است که در ذیل به مهم ترین آنها اشاره می گردد.

1. رهبری واحد

برای وحدت یک جامعه، رهبری واحد و اطاعت و پیروی از او، سخن نخست است. یعنی قبل از هر راهکار دیگر و انجام فعالیت در مسیر همبستگی، شناسایی یک رهبر واحد، گرد آمدن در کنار او و حرف شروی از اوامر و دستورهای وی، از اهم راهکارهای وحدت به شمار می رود. این مسئله در دین امری پذیرفته شده و حتی مورد تأکید است.^{۳۱}

---

^{۲۹} سیدجمال الدین، العروة الوثقی، ص ۳۴

^{۳۰} همان، ص ۱۰۶-۱۱۰

^{۳۱} امالی مفید، ج ۱، ص ۱۴، مجلس ۲، حدیث ۲

2. شناسایی کانون فساد و منشأ اختلاف

یکی از دقتها و موشکافیهای حضرت امام(ره) در باب راهکارهای وحدت، شناسایی کانون فساد و منشأ اختلاف است. از دیدگاه ایشان می توان استفاده کرد که ما نباید خود را درگیر مسائل ظاهری و سطحی اختلافها کنیم، باید ریشه های اصلی را پیدا کنیم و بخشکانیم. ایشان با هرگونه حرکتی که باعث انحراف افکار ملت از مجرم اصلی شود به مقابله برمی خیزند و به روشنگری و ارائه مسیر صحیح مبارزه می پردازند.

مبارزات حضرت امام(ره) با شاه فاسد و نقشه های اختلاف بر انگیز او، نیز بر همین مبنا استوار بود. مبارزه با ابر قدرتهایی مثل آمریکا که همواره به اختلاف و تفرقه در جوامع اسلامی دامن می زنند نیز از همین قبیل بود

3. پرداختن نویسندگان به وحدت

از راهکارهای اساسی دیگر، توجه و پرداختن نویسندگان و فرهنگیان و دانشمندان به وحدت و تولید کتابها و دیگر آثاری است که در زمینه وحدت و همبستگی باشند و جامعه اسلامی را به همدلی فرا بخوانند. حضرت امام(ره) در یکی از سخنان خود می فرمایند:

«ای آقای محترمی که این صفحات را جمع آوری نمودید و به نظر علمای بلاد و گویندگان رساندید خوب است یک کتابی فراهم آورید که جمع تفرقه آنان را کند و همه آنان را در مقاصد اسلامی همراه کرده از همه امضا می گرفتید که اگر در یک گوشه مملکت به دین جساراتی می شد همه یک دل و یک جهت از مقام کشور قیام می کردند».^{۳۲}

4. برنامه ریزی و انجام کارهای تشکیلاتی

یکی از تأثیر گذارترین راهکارهای وحدت، برنامه ریزی، ایجاد انجمنها و انجام کارهای تشکیلاتی در مسیر همبستگی است.

حضرت امام(ره) این مهم را به خوبی دریافته بود و تمام فعالیتهای ایشان در طول مبارزه ضد استعماری خارجی و ضد استثماری داخلی، نشان از برنامه ریزی، سیاستگذاری و انجام فعالیتهای تشکیلاتی است.

---

^{۳۲} صحیفه امام، ج ۱، ص ۲۱، تاریخ ۲۳/جمادی الاولی/۱۳۶۳

5. جلوگیری از اهانت

یکی از عوامل خطرناک تفرقه و اختلاف، توهین و افترا به افراد، جامعه و یا مذهب و اعتقاد دیگران است. راهکار اصولی در این زمینه نیز از بین بردن این عامل است. امام(ره) پس از آزادی از زندان در سال ۱۳۴۳ وقتی متوجه می شوند در بین طلاب جوان صحبت‌هایی در هجو و بدگویی از بعضی از مراجعی که با امام همراهی نکرده اند رایج شده است، به شدت بر آشفته می شوند.

6. احترام متقابل

یکی از مهم ترین راهکلوهای همبستگی و همدلی، احترام متقابل به همدیگر است. دو فرد و یا دو جامعه و یا دو مذهب و اعتقاد ممکن است تفاوتها و تمایزاتی داشته باشند. راه مسالمت زیستی و همبستگی این است که نسبت به هم روابط احترام آمیز متقابل داشته باشند. این مسئله در بین گروههای مختلف یک جامعه و حتی افراد یک خانواده نیز صادق است. احترام متقابل موجب همدلی و وحدت می گردد. حضرت امام(ره) در باره احترام متقابل گروههای مختلف جامعه به خصوص روحانیان و روشنفکران و دانشگاهیان می فرمایند:

«لازم است طبقات محترم روحانی و دانشگاهی، با هم احترام متقابل داشته باشند. جوانان روشنفکر دانشگاهها به روحانیت و روحانیون احترام بگذارند خداوند تعالی آنها را محترم شمرده و اهل بیت وحی سفارش آنها را به ملت فرموده است. روحانیت قدرت بزرگی است که با از دست دادن آن خدای نخواستہ پایه های اسلام فرو [می ریزد و قدرت جبار دشمن بی معارض می شود]»^{۳۳}

7. تمسک به مشترکات

مسلمانها و مذاهب مختلف اسلامی و همین طور اسلام با دیگر ادیان توحیدی مشترکات بسیاری دارند که تمسک به این مشترکات می تواند یکی از راهکارهای اساسی وحدت و همبستگی جوامع انسانی یا اسلامی باشد. امام(ره) نیز بارها با تکیه و تمسک به وجوه مشترک در جهت ایجاد وحدت بین مسلمانان و حتی غیرمسلمانان همه را دعوت به وحدت می کردند.

^{۳۳} صحیفه امام، ج ۳، ص ۳۲۵، تلویخ ۱۳۵۶/۱۱/۲۴

8. پرهیز از مسائل تفرقه افکن

از راهکارهای مهم همبستگی، پرداختن به مسائل و پرهیز از امور تفرقه افکن است. امام(ره) به مصالح امت اسلامی همواره توجه می کرد و از حرکاتی که فایده ای جز ایجاد تفرقه در صفوف مسلمانان ندارد به شدت پرهیز می نمود.

و همچنین در پیامهایی که برای حجاج ایرانی می فرستند، می فرمایند:

«لازم است برادران ایرانی و شیعیان سایر کشورها از اعمال جاهلانه که موجب تفرقه صفوف مسلمین است احتراز کنند و لازم است در جماعات اهل سنت حاضر شوند و از انعقاد و تشکیل نماز جماعت در منازل و [گذاشتن بلندگوهای مخالف رویه اجتناب نمایند].»^{۳۴}

در وقتی که در مسجدالحرام یا مسجدالنبی نماز جماعت منعقد شد مؤمنین نباید از آنجا خارج شوند و باید از [جماعت تخلف نکنند و با سایر مسلمین به جماعت نماز بخوانند].

9. ایجاد حکومت اسلامی

از کاربردی ترین راهکارهای وحدت، اقدام عملی در جهت ایجاد وحدت و همبستگی است. وحدت با آرزو و تخیل انجام نمی پذیرد. اگر واقعاً می خواهیم به وحدت حقیقت دست یابیم، باید بکوشیم در عمل وارد صحنه شویم و گامهای عملی و کاربردی در این زمینه برداریم. تشکیل حکومت اسلامی یکی از این اقدامات عملی است.

10. اهتمام به امور مسلمانان در جهان

مسلمانان باید به سرنوشت همدیگر حساس باشند و به مصائب و مشکلاتشان ابراز احساسات نمایند. مسلمانان خارج از حوزه جغرافیای خاص خودشان، به امور مشترک دینی و باورهای ایمانی خود اهتمام به خرج دهند. حضرت امام با تعیین آخرین جمعه ماه مبارک رمضان به عنوان روز «جهانی قدس» و «روز اسلام»، اهتمام خاص خود به امور مسلمانان را نشان دادند و نقطه عطفی در اتحاد میان مسلمانان جهان ایجاد کردند که هر روز و هر سال بر عظمت و ابهت این روز افزوده می شود. امام در این باره می فرمایند:

^{۳۴} همان، ج ۱۰، ص ۶۱، تاریخ ۱۳۵۸/۶/۲۹

«روز قدس، روز اسلام است. روز قدس، روزی است که اسلام را باید احیا کرد و احیا بکنیم و قوانین اسلام در ممالک اسلامی اجرا بشود. روز قدس، روزی است که باید به همه ابرقدرتها هشدار بدهیم که اسلام دیگر تحت سیطره به واسطه عمال خبیث شما واقع نخواهد شد.»^{۳۵}

11. بیداری و قاطعیت در برابر دشمنان و تفرقه افکنان

از نظر حضرت امام(ره) بیداری در مقابل دشمن، آگاهی از توطئه ها و برنامه های تفرقه افکنانه آنان و برخورد قاطع و دندان شکن با آنها، موجب اتحاد و همبستگی مسلمانان می گردد. موضع بسیار به حق امام با فتوای تاریخی و برخورد قاطع مبنی بر حکم ارتداد و اعلام حکم قتل سلمان رشدی که مورد اتفاق همه فرق مسلمانان است، باعث احیای اسلام و اتحاد مسلمانان در برابر دشمنان شد.

12. ایمان به هدف و بیداری امت اسلامی

یکی از راهکارهای وحدت این است که ما به هدف امیدوار باشیم، ایجاد وحدت امت اسلامی و بیداری جوامع مسلمان از خواب غفلتی که آنان را فرا گرفته است، برای ما خواب و خیال نباشد، بلکه آن را هدف تحقق یافتنی و در دسترس بدانیم.

امام با تمام وجود و با الهام و اعتقاد به وعده اجتناب ناپذیر الهی مبنی بر پیروزی مستضعفان بر مستکبران و امامت و رهبری آنان بر روی زمین، اولاً خود ایمان راسخ به آینده و تحقق وعده الهی و پیروزی و بیداری ملل مستضعف دارند، ثانیاً، با تکیه بر ایمان و اعتقاد محکم خویش، همواره ملل اسلامی و مستضعف جهان را امید به پیروزی و آینده نگری می دهد و همیشه از «آینده روشن» و «بیداری امت اسلامی» و همبستگی و اقتدار آنان به عنوان قاعده ای تخلف ناپذیر و امید بزرگ یاد می نماید و مکرر به این حقیقت اشاره می کند.

برآمد

اگر بخواهیم راهکارهای سیدجمال الدین را به صورت خلاصه ترسیم کنیم، می توانیم بگوییم ایشان طرح بسیار جامع و فراگیری را در دستور کار علمی و عملی خویش قرار داد. حتی اگر سید در اجرای تمام طرحها و راهکارهای خود به موفقیت کامل دست نیافته باشد، می توان گفت

^{۳۵} صحیفه امام، ج ۹، ص ۲۷۷، تاریخ ۱۳۵۸/۵/۲۵

حرکت و راهکارهای بسیار مؤثر وی سه نتیجه روشن و قابل توجه را برای جامعه اسلامی به ارمغان آورد: ۱. باعث تقویت روح اتحاد و اخوت مسلمانان جهان اسلام گردید؛ ۲. موجب رشد و شکوفایی حرکتها و جنبشهای طرفدار اتحاد اسلامی شد و ۳. از همه مهم تر پیروانی برجسته ای چون کواکبی، رؤسای الازهر، شیخ عبدالقادر مغربی، اقبال لاهوری و... پیدا کرد که هر یک طلایه دار اتحاد اسلامی شدند و راه و آرمان سرید را [پس از وی دنبال کردند].^{۳۶}

گرچه تمام راهکارهای حضرت امام(ره) برای تحقق وحدت و همگرایی اسلامی در یک مقاله مختصر نمی گنجد، اما کلیت آن را می توان به صورت خلاصه ارائه داد. ایشان همچون سیدجمال الدین، یکی از راهکارهای اساسی وحدت اسلامی را «ایجاد حکومت اسلامی» می دانست. حضرت امام، نخستین و مهم ترین راهکار خود برای تحقق همگرایی اسلامی را «رهبری واحد» معرفی نمود. در سایه رهبر واحد است که راهکارهای دیگر روح می گیرد و کارایی خود را حفظ می کند.

امام خمینی(ره) همچون سیدجمال الدین به کارهای تشکیلاتی عنایتی خاصی داشت و «برنامه ریزی و انجام کارهای تشکیلاتی» را جز راهکارهای مؤثر همگرایی می شمرد. تمام فعالیتهای عملی ایشان در براندازی حکومت چند صدساله طاغوت، نشان از برنامه ریزی دقیق و انجام کارهای پیشرفته تشکیلاتی است.

به طور کلی می توان گفت، حضرت امام(ره) نیز همچون سیدجمال الدین درد و ضعف امت اسلامی را در تفرقه می داند و مجد و عظمت را در وحدت و همدلی. بدین سان راهکارهای مؤثری برای تحقق همگرایی و همدلی امت اسلامی ارائه می دهد و خود نیز پای در میدان می نهد و بسیاری از آن راهکارها را تحقق می بخشد و جامه عمل می پوشاند. در این سازکار، نخبگان، فرهنگیان و اهل قلم باید به بیداری امت پردازند، با ایمان به هدف و تحقق بیداری امت اسلامی حرکت و جوش همگرایی را آغاز نمایند

نتیجه

علاوه بر کلیه مواردی که ذکر شد و هر مسلمانی لپید خود را ملتزم به رعایت آن بداند تا به هر نحوی نقشی در ایجاد اتحاد در جامعه ی اسلامی خود داشته باشد. اما ذکر این نکته نیز خالی از لطف نخواهد

---

^{۳۶} محیط طباطبایی، نقش سیدجمال الدین در بیداری مشرق زمین، ص ۹۳-۱۲۸. وی زندگی نامه اجمالی

. بود که تعمیق روابط حسنه و معاشرت های اسلامی نیز در تقویت روحیه ی اتحاد تأثیر گذار است.

بدون تردید ، ایجاد روابط سالم و پسندیده در افراد جامعه ، موجب اطمینان آنان به یکدیگر و اتحاد خواهد شد و هر قدر هم فضایل اسلامی و سجایای اخلاقی ، دوستی و محبت آنان زیاد شود این اتحاد مستحکمتر خواهد شد.

وازشوی دیگر تقویت وحدت و همدلی میان مسلمانان باعث موفقیت هرچه بیشتر موج بیداری اسلامی در جهان می شود. و جامعه اسلامی اگر بدنبال ایجاد تحول در خود است فقط در سایه وحدت می تواند به این تحول دست پیدا کند

امروز بایستی مسلمانان بیش از هر زمان دیگر اختلافات مذهبی و تاریخی را کنار بگذارند و به فکر

وحدت نیروها در مقابل دشمنانی باشند که بخش عظیمی از جهان اسلام را مورد تعرض و اشغال قرار داده اند.

موفق باشید